

1 Obyvatelstvo podle věku a rodinného stavu

V průběhu roku 2013 pokračoval v České republice proces stárnutí populace. Zvýšil se průměrný věk obyvatel (na 41,5 let) i počet a podíl osob ve věku 65 a více let (na 17,0 %). Opět přibýlo svobodných a rozvedených osob na úkor osob žijících v manželství.

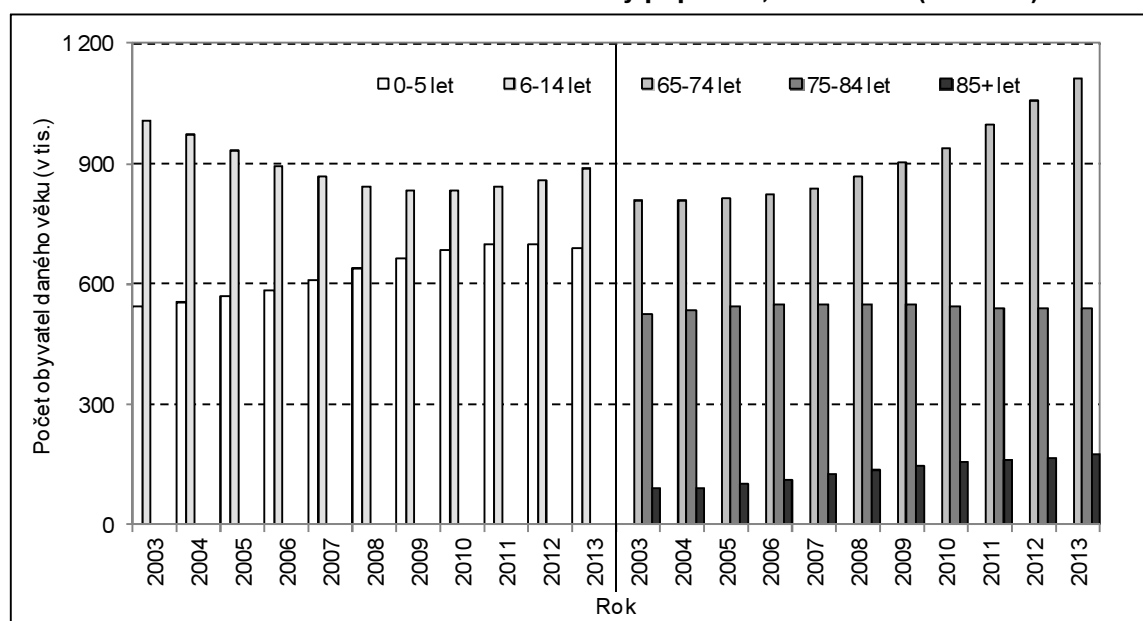
V rámci tří hlavních věkových skupin (0-14, 15-64, 65+ let) byl úbytek obyvatel zaznamenán pouze ve věkové skupině 15-64, tedy u osob ekonomicky aktivního věku. Jejich počet se v průběhu roku 2013 snížil o 78,8 tisíce na 7 109 420, k 31. 12. 2013 tak tvořily 67,6 % populace ČR. Zastoupení osob ekonomicky aktivního věku se postupně snižuje od roku 2007, kdy dosahovalo 71,2 %. Aktuální úbytky osob ve věku 15-64 let se odvíjí od nepravidelné věkové struktury obyvatelstva ČR, která je odrazem výrazně se měnícího ročního počtu narozených v průběhu posledního století. Do ekonomicky aktivního věku v současné době vstupují početně nejslabší generace narozených na přelomu 20. a 21. století, naopak silné ročníky narozených po druhé světové válce jej opouští. Uprostřed věkové skupiny 15-64 let se nachází nejpočetnější generace v ČR – generace narozených roku 1974. Ke konci roku 2013 se k ní řadilo 192,7 tisíce 39letých osob, ve srovnání s 90,4 tisíci 15letých a 140,1 tisíci 64letých na hranicích skupiny osob ekonomicky aktivního věku.

Tab. 1.1 Věkové složení obyvatelstva, 2003–2013 (k 31. 12.)

	2003	2005	2008	2010	2011	2012	2013
Počet obyvatel (v tis.)	10 211	10 251	10 468	10 533	10 505	10 516	10 512
v tom ve věku:							
0-14	1 554	1 501	1 480	1 518	1 541	1 560	1 577
15-64	7 234	7 293	7 431	7 379	7 263	7 188	7 109
65+	1 423	1 456	1 556	1 636	1 701	1 768	1 826
v tom:							
65-74	810	812	869	936	998	1059	1110
75-84	523	543	550	545	542	540	541
85+	90	102	137	155	162	168	175
Podíl (%) věkové skupiny:							
0-14	15,2	14,6	14,1	14,4	14,7	14,8	15,0
15-64	70,9	71,2	71,0	70,1	69,1	68,4	67,6
65+	13,9	14,2	14,9	15,5	16,2	16,8	17,4
Podíl (%) věkových skupin 85+/65+	6,3	7,0	8,8	9,4	9,5	9,5	9,6

Od roku 2008 roste v obyvatelstvu ČR počet osob mladších 15 let. V průběhu roku 2013 jich přibýlo 17,2 tisíce (o 1 %) na konečný stav 1 577 455. Trend klesajícího počtu živě narozených, který započal v roce 2009, se tak ještě v úhrnném počtu dětí ve věku 0-14 let neprojevil, nicméně meziroční přírůstky byly v posledních dvou letech (celkem o 36,2 tisíce) nižší než v letech 2010 a 2011 (celkem o 46,9 tisíce) a koncentrovaly se ve věkové skupině 6-14 let.

Obr. 1.1 Věkové složení dětské a seniorské složky populace, 2003–2013 (k 31. 12.)

Zatímco děti ve věku 0-2 roky v letech 2011-2013 ubývalo a meziroční přírůstky v počtu dětí ve věku 3-5 let byly čím dál menší, u dětí ve věku školní docházky naopak přírůstky každý rok rostly (o 28,0 tisíce v roce 2013). Podíl dětí do 15 let na celkovém počtu obyvatel ČR dosáhl na konci roku 2013 úrovně 15,0 %. Více než patnáctiprocentní byl přitom naposledy před deseti lety – 15,2 % na konci roku 2003, poté klesal k minimu 14,1 % v roce 2008, od roku 2009 se opět zvyšuje.

Nejvýrazněji se v roce 2013 změnil počet osob ve věkové skupině 65+ let. Ve srovnání s 31. 12. 2012 žilo o rok později v ČR o 57,9 tisíce seniorů více (o 3 %), celkem 1 825 544. Jejich zastoupení na celkovém počtu obyvatel poprvé překonalo sedmnáctiprocentní hranici, když se meziročně zvýšilo z 16,8 na 17,4 %. Podíl osob ve věku 65 a více let se nepřetržitě zvyšuje již od poloviny 80. let 20. století, v posledních třech letech jsou meziroční přírůstky výraznější díky početným generacím narozených po skončení druhé světové války, které dosahují věku 65 let. Absolutní přírůstky tak v posledních letech z velké části připadají právě na mladší seniorskou věkovou skupinu 65-74letých osob. V průběhu roku 2013 se jejich počet meziročně zvýšil o 50,6 tisíce (téměř o 5 %) na 1 110 028. Významný byl však i přírůstek obyvatel ve věku 85 a více let, a to o 6,7 tisíce (o 4 %) na 174 853.

V obyvatelstvu České republiky nepatrně převládají ženy. Na konci roku 2013 jich bylo v populaci 50,9 %, o 187,7 tisíce více než mužů. V mladších věkových skupinách však převažují muži², teprve důsledkem jejich vyšší úmrtnosti začínají cca po 50. roku věku početně převládat ženy. Mezi obyvateli nad 65 let věku bylo k 31. 12. 2013 žen 58,8 %, v absolutním počtu 1,07 milionu, zatímco mužů bylo 752 tisíc. Ve skupině osob, které již dosáhly věku 85 let, ženy tvořily 71,5 % populace. Díky pozitivnímu vývoji úmrtnosti se dominance žen ve vyšším věku za posledních deset let zmírnila, na konci roku 2003 byl jejich podíl ve skupině 85+ let 73,8 % a 61,2 % ve věkové skupině 65+.

Tab. 1.2 Obyvatelstvo podle pohlaví a věku, 2003–2013 (k 31. 12.)

	2003	2005	2008	2010	2011	2012	2013
Počet mužů celkem (v tis.)	4 975	5 003	5 136	5 169	5 158	5 164	5 162
z toho ve věku: 65+	552	570	620	658	691	724	752
85+	24	27	38	43	45	47	50
Počet žen celkem (v tis.)	5 237	5 248	5 331	5 364	5 347	5 352	5 350
z toho ve věku: 65+	871	887	936	978	1 010	1 044	1 074
85+	67	74	99	112	117	121	125
Podíl (%) 65 a víceletých: muži	11,1	11,4	12,1	12,7	13,4	14,0	14,6
ženy	16,6	16,9	17,6	18,2	18,9	19,5	20,1
Podíl (%) mužů: celkem	48,7	48,8	49,1	49,1	49,1	49,1	49,1
ve věku 65+	38,8	39,1	39,8	40,2	40,6	40,9	41,2
ve věku 85+	26,2	26,9	27,5	27,7	27,9	28,2	28,5

Probíhající stárnutí populace ČR dokumentují všechny hodnoty syntetických ukazatelů věkového složení. Průměrný obyvatel ČR v průběhu roku 2013 (stejně jako v roce 2012) zestárl o dvě desetiny roku, čímž dosáhl věku 41,5 roku. Shodný byl meziroční posun průměrného věku (o dvě desetiny roku) jak u mužů (na 40,0 roku), tak u žen (na 42,9 roku). Populaci ČR rozděloval dne 31. 12. 2013 na dvě stejně početné části věk 40,8 let, tzv. věkový medián byl o 0,4 roku vyšší než o rok dříve. Současně se zvýšil index stáří z 113,3 na 115,7 seniorů na sto dětí. Osoby ve věku 65 a více let početně převažují nad dětmi do 15 let počínaje rokem 2006, tedy osmým rokem, ke zvyšování indexu stáří však dochází již od poloviny 80. let 20. století.

Od roku 2008 se negativně mění také index závislosti, který vypovídá o vztahu mezi početní velikostí skupiny osob ve věku ekonomické aktivity (15-64 let, příp. 20-64 let) na straně jedné a osob ekonomicky neaktivního věku na straně druhé. Index ekonomické závislosti značený B, který vymezuje začátek ekonomické aktivity dosažením věku 20 let, hovoří o 59 osobách ekonomicky neaktivního věku na 100 osob aktivního věku k 31. 12. 2013. Zvyšování indexu ekonomické závislosti je přitom odrazem změny početnosti starší ze dvou závislých složek obyvatelstva. Poměr mezi seniory a osobami ve věku 20-64 let se mezi lety 2008 a 2013 zvýšil z 23 na 28 (na 100), zatímco poměr mezi mladší závislou složkou 0-19 a populací 20-64letých zůstává neměnný (na úrovni 31 na 100).

² Poměr mezi chlapci a děvčaty u živě narozených se ve většině populací významně neliší, tzv. sekundární index maskulinity udává pro ČR 104-107 chlapců na 100 děvčat ve sledovaném období.

Tab. 1.3 Ukazatele věkového složení, 2003–2013 (k 31. 12.)

	2003	2005	2008	2010	2011	2012	2013
Index stáří ¹⁾	91,6	97,0	105,1	107,8	110,4	113,3	115,7
Index ekonomické závislosti A ²⁾	41,2	40,6	40,9	42,7	44,6	46,3	47,9
Index ekonomické závislosti B ³⁾	55,4	54,4	54,1	55,0	56,3	57,5	58,6
Průměrný věk - celkem	39,5	40,0	40,5	40,8	41,1	41,3	41,5
- muži	37,9	38,4	38,9	39,3	39,6	39,8	40,0
- ženy	41,0	41,5	42,0	42,3	42,5	42,7	42,9
Věkový medián	38,5	38,9	39,2	39,6	40,1	40,4	40,8

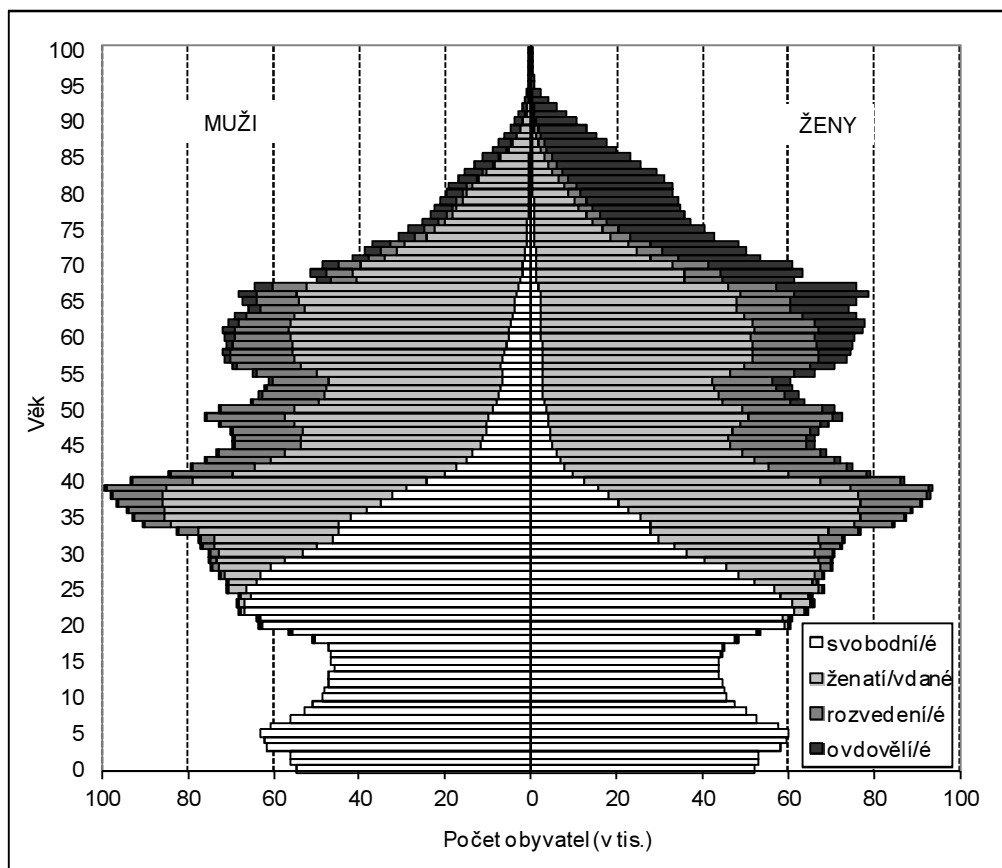
¹⁾ Počet osob ve věku 65 a více let na 100 dětí ve věku 0-14 let.

²⁾ Počet osob ve věku 0-14 let a osob ve věku 65 a více let na 100 osob ve věku 15-64 let.

³⁾ Počet osob ve věku 0-19 let a osob ve věku 65 a více let na 100 osob ve věku 20-64 let.

Kromě procesu stárnutí obyvatel dochází k významným změnám také v oblasti rozložení obyvatelstva podle rodinného stavu. To je odrazem úrovně všech demografických procesů, přičemž i samotná úroveň demografického procesu je často podle rodinného stavu osoby diferencována. V roce 2013 dále pokračovaly všechny vývojové trendy posledních dvou desetiletí: v populaci osob, které již dosáhly 15 let věku, pokračoval růst podílu svobodných a rozvedených a pokles podílu osob žijících v manželství. Z celkového počtu 8,93 milionu osob starších 15 let (k 31. 12. 2013) bylo 4,31 milionu osob žijících v manželství (48,2 %), 2,73 milionu svobodných (30,5 %), 1,14 milionu rozvedených (12,8 %) a 0,76 milionu ovdovělých (8,5 %).

Obr. 1.2 Obyvatelstvo podle pohlaví, věku a rodinného stavu, 31. 12. 2013

Přestože jsou osoby rodinného stavu ženatí/vdaná stále majoritní skupinou obyvatel ČR, jejich váha na celkovém počtu osob ve věku 15 a více let se v čase snižuje. Za posledních deset let poklesla v úhrnu za celou populaci o necelých šest procentních bodů z 54,0 % v roce 2003 na 48,2 % v roce 2013. Pod úroveň jedné poloviny nejdříve podíl osob žijících v manželství poklesl u žen, a to v roce 2008, v úhrnu za obě pohlaví se tak stalo o dva roky později. U mužů se zastoupení ženatých snížilo pod hranici jedné poloviny poprvé právě během roku 2013. K 31. 12. žilo de iure v manželství 49,7 % mužů a 46,9 % žen ve věku 15 a více let.

Tab. 1.4 Obyvatelstvo ve věku 15 a více let podle rodinného stavu, 2003–2013 (k 31. 12.)

	Relativně (%)							Absolutně (tis.)		
	2003	2005	2008	2010	2011	2012	2013	2003	2008	2013
Celkem - svobodní/é	26,8	27,8	29,2	29,9	30,0	30,2	30,5	2 320	2 626	2 725
- ženatí/vdané	54,0	52,7	51,0	49,9	49,2	48,8	48,2	4 675	4 583	4 309
- rozvedení/é	10,3	10,9	11,4	11,9	12,3	12,5	12,8	892	1 026	1 145
- ovdovělí/é	8,9	8,7	8,4	8,3	8,5	8,5	8,5	769	752	756
Muži - svobodní	31,9	32,8	34,3	35,0	35,2	35,5	35,8	1 331	1 502	1 557
- ženatí	55,9	54,5	52,6	51,5	50,7	50,2	49,7	2 335	2 302	2 162
- rozvedení	9,4	9,9	10,3	10,8	11,2	11,4	11,6	391	452	505
- ovdovělí	2,9	2,8	2,7	2,7	2,9	2,9	3,0	120	120	129
Ženy - svobodné	22,1	23,0	24,4	25,1	25,0	25,2	25,5	989	1 124	1 168
- vdané	52,2	51,0	49,5	48,5	47,8	47,4	46,9	2 340	2 281	2 147
- rozvedené	11,2	11,8	12,4	12,9	13,4	13,7	14,0	501	573	639
- ovdovělé	14,5	14,2	13,7	13,5	13,8	13,7	13,7	650	633	627

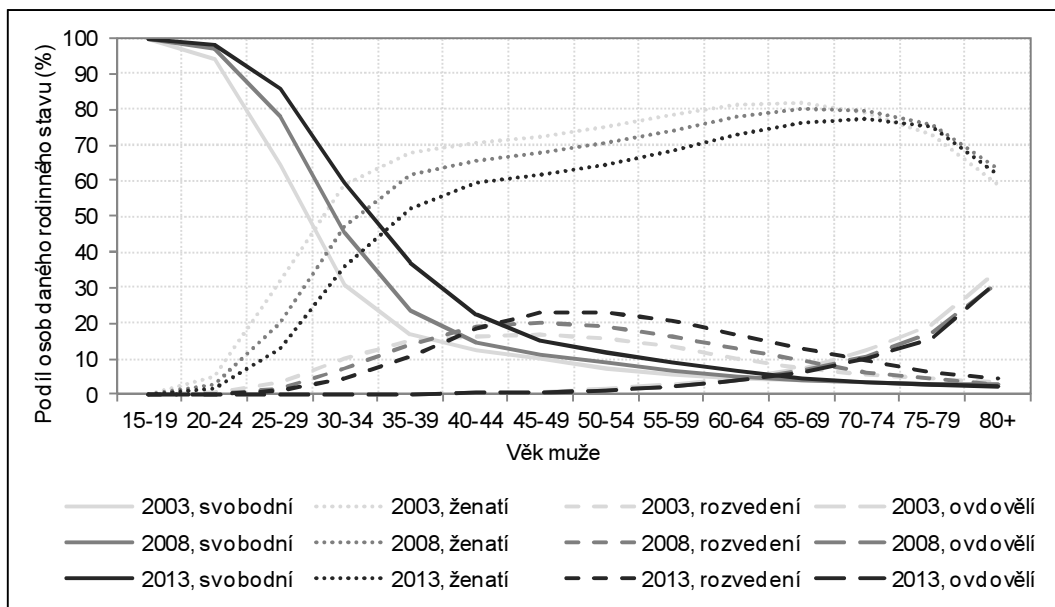
Relativně nejvíce bylo podle bilance obyvatelstva ženatých mužů ve věkové skupině 70-74 let (77,4 %) a vdaných žen ve věkové skupině 55-59 let (66,0 %). Díky stále klesající sňatečnosti spojené s růstem průměrného věku při vstupu do manželství a v důsledku dlouhodobě vysoké rozvodovosti s rostoucí průměrnou dobou trvání manželství a snižující se úmrtnosti mužů se v uplynulém desetiletí toto věkové rozmezí s nejvyšším podílem osob žijících v manželství výrazně posunulo do staršího věku. V roce 2003 bylo relativně nejvíce vdaných žen již ve věkové skupině 40-44 let (73,8 %), ženatých mužů ve věkové skupině 65-69 let (81,8 %).

Tab. 1.5 Obyvatelstvo podle pohlaví, věku a rodinného stavu (%), 2003–2013 (k 31. 12.)

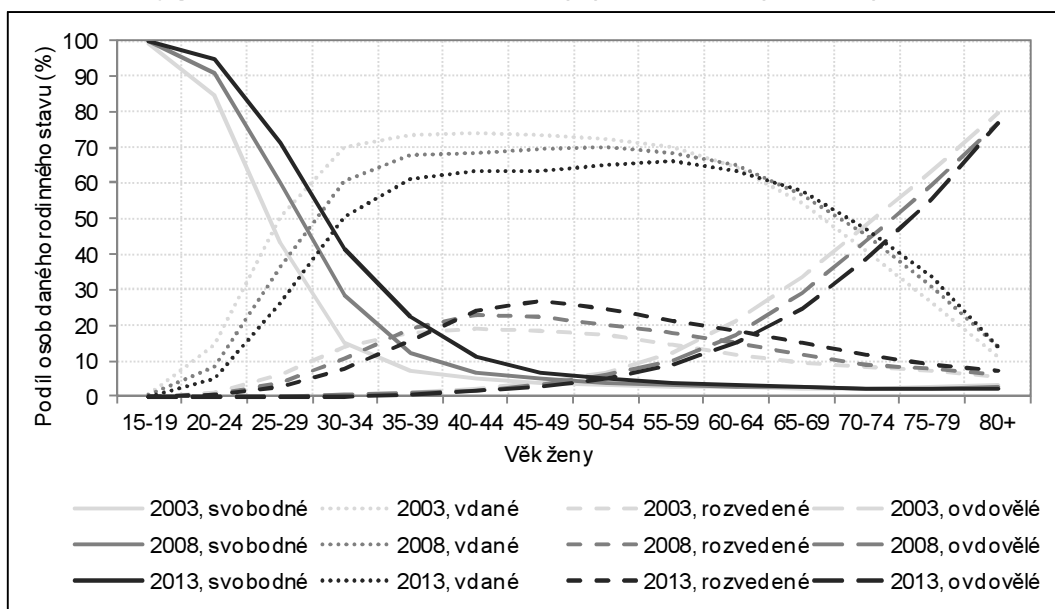
Věková skupina	Svobodní/é			Ženatí/vdané			Rozvedení/é			Ovdovělí/é		
	2003	2008	2013	2003	2008	2013	2003	2008	2013	2003	2008	2013
Muži: 15-19	99,9	100,0	99,9	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
20-24	94,5	97,1	98,2	5,2	2,7	1,6	0,3	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0
25-29	64,7	77,9	85,9	31,8	20,2	13,0	3,5	1,8	1,1	0,0	0,0	0,0
30-34	30,8	45,5	59,7	59,1	47,3	35,7	10,0	7,1	4,6	0,1	0,1	0,0
35-39	16,8	23,8	36,8	68,1	61,9	52,2	14,9	14,2	10,8	0,2	0,2	0,1
40-44	12,4	14,8	22,2	70,9	65,6	59,3	16,3	19,3	18,2	0,4	0,4	0,3
45-49	9,9	11,4	14,9	72,3	67,7	61,4	17,0	20,2	23,0	0,8	0,7	0,6
50-54	7,5	9,1	11,6	75,1	70,4	64,6	15,9	19,2	22,8	1,5	1,3	1,1
55-59	5,5	6,9	9,1	78,5	74,2	68,4	13,3	16,5	20,5	2,7	2,4	2,1
60-64	4,3	4,9	6,6	81,2	78,0	72,8	10,1	12,9	16,9	4,3	4,1	3,8
65-69	3,7	3,7	4,5	81,8	80,3	76,2	7,2	9,4	12,9	7,3	6,5	6,3
70-74	3,2	3,1	3,4	79,1	79,9	77,4	5,5	6,4	9,4	12,2	10,7	9,9
75-79	3,1	2,7	2,7	72,8	75,6	75,0	4,4	4,6	6,4	19,7	17,1	15,8
80+	2,9	2,5	2,3	59,0	63,2	61,8	3,3	3,0	4,2	34,8	31,2	31,7
Ženy: 15-19	99,5	99,7	99,8	0,5	0,3	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
20-24	84,4	91,1	94,6	14,5	8,4	5,0	1,0	0,5	0,3	0,0	0,0	0,0
25-29	43,4	59,8	71,1	50,2	36,2	26,1	6,2	3,8	2,7	0,2	0,1	0,1
30-34	15,3	28,6	41,2	70,1	60,4	50,6	14,0	10,6	7,9	0,6	0,4	0,3
35-39	7,3	12,5	22,6	73,3	67,6	61,2	18,2	18,9	15,5	1,3	0,9	0,7
40-44	5,0	6,7	11,4	73,8	68,2	63,1	19,0	23,1	24,0	2,2	1,9	1,6
45-49	3,8	4,8	6,7	73,5	69,3	63,4	18,7	22,6	27,1	4,0	3,3	2,9
50-54	3,2	3,7	4,9	72,5	70,0	65,3	17,2	20,3	24,8	7,0	5,9	5,0
55-59	2,9	3,1	3,8	70,1	68,6	66,0	14,8	18,0	21,3	12,2	10,3	8,9
60-64	2,6	2,8	3,1	64,3	64,9	63,5	11,8	14,9	18,3	21,3	17,5	15,1
65-69	2,3	2,5	2,7	54,6	56,9	57,6	9,4	11,6	15,0	33,7	29,0	24,7
70-74	2,3	2,2	2,5	41,1	45,2	47,2	8,2	9,1	11,6	48,4	43,5	38,7
75-79	2,9	2,1	2,2	26,2	30,8	33,7	7,3	7,8	8,9	63,6	59,3	55,2
80+	3,3	2,7	2,4	11,3	14,2	13,9	5,6	6,2	7,1	79,8	76,9	76,6

V mladších věkových skupinách tak stále výrazněji a déle dominují osoby rodinného stavu svobodný/svobodná. Díky postupnému odkládání prvního sňatku se posouvá věk, kdy prvně získávají početní převahu osoby žijící v manželství. Zatímco k 31. 12. 2013 byli ženatí poprvé majoritní skupinou ve věku 35 let, před deseti lety se tak stalo již u 30letých. Obdobně se tato hranice posunula u žen z 27 na 31 let. Struktura obyvatelstva podle rodinného stavu se nejvýrazněji mění právě mezi věkem 30 a 40 let. Zastoupení svobodných osob ve věkových skupinách 30-34 a 35-39 let se od roku 2003 více než zdvojnásobilo, mezi roky 2012 a 2013 se nejvíce zvýšil podíl svobodných ve věkových skupinách 35-39 let a 40-44 let. Celkově se na konci roku 2013 řadilo k svobodným 35,8 % mužů starších 15 let a 25,5 % žen starších 15 let, tj. o tři až čtyři procentní body více než v roce 2003.

Obr. 1.3 Muži podle věku a rodinného stavu (%), 2003–2013 (k 31. 12.)

Obr. 1.4 Ženy podle věku a rodinného stavu (%), 2003–2013 (k 31. 12.)

O dva až tři procentní body ve sledovaném období 2003-2013 vzrostl také podíl rozvedených osob. Podle bilance obyvatel se na konci roku 2013 k rozvedeným řadilo 11,6 % mužů a 14,0 % žen. Relativní váha rozvedených se tedy u mužů a žen významně neliší, obdobně jako u zastoupení osob žijících v manželství. Rozvedených přibývá ve všech věkových skupinách nad 40 let věku, nejvyšší byl podle posledních údajů ve věkové skupině 45-49 let (23,0 % u mužů a 27,1 % u žen). Úbytek rozvedených v mladších věkových skupinách je důsledkem změn v časování sňatečnosti, intenzita rozvodovost zůstává vysoká.

Zastoupení ovdovělých má ve všech věkových skupinách klesající trend a pouze ve skupině osob poproduktivního věku bývá významnější. Mezi ženami ve věku 75-59 let a 80+ let dokonce ovdovělé dominovaly, v roce 2003 tvořily nejčetnější skupinu i mezi 70-74letými. Naproti tomu u mužů zůstává i ve vysokém věku většina v rodinném stavu „ženatý“. Díky zlepšující se úmrtnosti (zejména mužů nad 60 let věku) vdovců ubývá právě ve prospěch osob žijících v manželství a osob rozvedených. Celkově mezi ovdovělé na konci roku 2013 patřilo 3,0 % mužů a 13,7 % žen z populace 15 a víceletých osob. Mezi muži a ženami tak panuje výrazná diference, co se týče podílu ovdovělých.